

بررسی شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها در بین دانشجویان و ارائه
راهکارهای مدیریت و کنترل آن
(مطالعه موردی: دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه
رازی کرمانشاه)

Analysis of Conventional Cheating Methods among Students and
Apply Some Methods to Manage and Control This Syndrome: A
Case of Agricultural Students at Razi University

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۳/۰۳/۱۴

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۰۸/۱۱

Farahnaz Rostami
Kiumars Zarafshani
Mahsa Sadvandi

فرحناز رستمی *
کیومرث زرافشانی **
مهسا سعدوندی ***

Abstract: The main purpose of this survey study was to determine ways of cheating among a proportional sample of 298 undergraduate and graduate students majoring in diverse agricultural disciplines in College of Agriculture at Razi University during 1389-1390. The questionnaire was tested for reliability using Cronbach's alpha coefficient yielding 0.78 indicating a high reliability. Results revealed that the most common cheating strategies during college exams were: looking over fellow student's paper, using non-verbal techniques, writing on sitting chairs, papers, walls and ect. Moreover, there was no relationship between cheating behavior and student's age, gender, major and college year. However, act of cheating was negatively correlated with years of college and GPA. The result of this study has implications for agricultural higher education in different levels. That means how policy makers can have curriculum planning and how should it be tested.

چکیده: هدف این تحقیق، بررسی شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها در بین دانشجویان و ارائه راهکارهای مدیریت و کنترل آن است. این مطالعه پیمایشی در سال تحصیلی ۸۹-۹۰ روی ۲۹۸ دانشجوی رشته کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه انجام شد. انتخاب نمونه‌ها به روش انتساب متناسب انجام و پایایی پرسشنامه با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ در حد مطلوب برآورد گردید ($\alpha = 0.78$). نتایج تحقیق نشان داد که متداول ترین شیوه‌های تقلب در جلسه امتحان به ترتیب شامل: مشاهده برگه امتحانی دیگر دانشجویان، استفاده از روش ایما و اشاره و نوشتن روی اشیاء است. نتایج نشان داد که بین ارتکاب به انجام عمل تقلب دانشجویان با سن، جنس، رشته تحصیلی و دوره تحصیلی، رابطه معنی‌داری وجود ندارد؛ ولی بین ارتکاب به انجام عمل تقلب دانشجویان با مقطع تحصیلی و معدل مقطع تحصیلی آنان رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد. نتایج این مطالعه می‌تواند دستاوردهایی در سطوح مختلف برای مسئولین نظام آموزش عالی کشاورزی در خصوص چگونگی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی سرفصل دروس و برگزاری جلسات آزمون داشته باشد.

Key words: cheating, conventional methods, agricultural students, management, college students.

واژگان کلیدی: تقلب، شیوه‌های متداول، مدیریت، راهکارهای کنترل

* استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه (مسئول مکاتبات: fr304@yahoo.com)

** دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

*** دانشجوی ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

مقدمه

نام امتحان همواره دلهره‌آور و اضطراب‌آفرین است. آزمون و امتحان، هر چه باشد، با محرومیت‌ها و بی‌خوابی‌هایی همراه است و با سرنوشت انسان گره خورده است و پیامدهای آن، که نگرانی از سرزنش‌ها، دلهره شکست، عقب ماندن و ناکامی در آرزوها و آرمان‌هاست، روح و جان آزمون‌دهنده را می‌آزارد و باعث می‌شود که به دنبال راهی باشد تا در هر صورت، نمره قابل قبول را در آن کسب کند و البته یکی از این راه‌ها تقلب در امتحان است. تقلب در امتحان، که از آن به «تقلب امتحانی» یا «تقلب» یاد می‌شود، اساساً نوعی فریب‌کاری و حقه‌بازی محسوب می‌شود. تقلب در برخی از متون، زیر مجموعه «نادرستی تحصیلی»^۱ (جانسون^۲ و همکاران، ۲۰۰۲) و در برخی از متون دیگر، مترادف با نادرستی تحصیلی محسوب می‌شود (تورپ^۳، ۱۹۹۹). به هر حال تقلب امتحانی، طبق تعریف عبارت از اقدام دانشجوی یا دانش آموز به منظور قلمداد نمودن کار تحصیلی دیگران به جای خود است (جانسون و همکاران، ۲۰۰۲). در تعریفی دیگر (گروگوری^۴، ۲۰۰۴). تقلب عبارت است از هرگونه رفتار یا قصد انجام عملی که به تخطی از قوانین رسمی و اداری برگزار آزمون یا تکمیل تکلیف و پروژه اختصاص یافته به دانشجویان منجر شود. تقلب امتحانی پدیده‌ای عالم‌گیر است (تورپ، ۱۹۹۹) که محدود به مرز جغرافیایی یا دانشگاه و آموزشگاه خاصی نمی‌شود، و برخی از صاحب‌نظران، با توجه به فراوانی آن، از این پدیده به عنوان اپیدمی (هاینس^۵، ۱۹۹۶) و برخی دیگر به عنوان مشکل مزمن یاد کرده‌اند (مراموک^۶، ۱۹۹۳). از آنجایی که رخ دادن پدیده تقلب در برخی از امتحانات امری غیر قابل انکار است، به نظر می‌رسد که لزوم بررسی همه جانبه در خصوص ریشه‌یابی این پدیده ناهنجار آموزشی، امری بدیهی است؛ زیرا فراگیر شدن این مسئله که از عوامل مخدوش کننده ارزیابی دانشجویان محسوب می‌شود، ممکن است به ارکان تعلیم و تربیت لطمه وارد کند. مطالعات متنوعی در خصوص جنبه‌های مختلف تقلب امتحانی در کشورهای پیشرفته به عمل آمده است (جانسون، ۲۰۰۲؛ هاینس، ۱۹۹۶؛ بالدوین^۷، ۱۹۹۶). امروزه حداقل صد ایستگاه تقلب در اینترنت وجود دارد و غالب آنها پروژه‌های دروس

-
1. Academic Dishonesty
  2. Jenson
  3. Thorpe
  4. Gregory
  5. Haines
  6. Maramuk
  7. Baldwin

آکادمیک را به رایگان و یا در مقابل مبلغ بسیار کمی در اختیار مراجعان قرار می‌دهند. سایت‌هایی مانند: سایبر ایسی^۱، اسکول ساک^۲ و هاوس چیت^۳ (جانسون و همکاران، ۲۰۰۲) وجود دارد که در هر یک از آنها صدها پروژه درسی قرار داده شده است. دانشجویان به وضوح می‌دانند که تحویل هر یک از پروژه‌های اینترنت، دریافت نمره قبولی را برای آنها تضمین می‌کند. تعدادی از این ایستگاه‌ها مطالب خود را به فروش می‌رسانند. ارزش یک پروژه پایان ترم دانشگاهی از چند دلار شروع شده و گاهی به ۳۰۰ دلار آمریکایی می‌رسد؛ اگر چه بسیاری از مقالات را حتی می‌توان به رایگان دریافت کرد. دسترسی به اینترنت تقلب در پروژه‌های درسی را آسان کرده است؛ چرا که در اینترنت، مقالات و متونی درباره بسیاری از مطالب درسی قرار داده شده است، و اگر مطلب مورد نظر پیدا نشد، کسانی آمادگی آن را دارند تا در مقابل پرداخت وجه، پروژه دانشجویان را تهیه کنند. طیف مراجعه‌کنندگان به ایستگاه‌های تقلب را دانشجویان تنبل و کسانی که توانایی تحقیق و مطالعه ندارند تشکیل می‌دهند، و اگر چه عموم به این افراد به دیده یک فرد "زرنگ" نگاه می‌کنند، ولی کاملاً مشخص است که "زرنگی" آنان در تقلب است، نه در درس. متخصصان می‌گویند که روزانه هزاران دانشجو در سراسر جهان در پی یافتن مطالب درسی به جای مراجعه به کتاب و کتابخانه و به کارگیری مغز و افکار خود، در اینترنت به دنبال شکار پروژه خود می‌گردند (مورداک^۴، ۲۰۰۱). دانشگاه بوستون شدیدترین عکس‌العمل را در مورد صاحبان ایستگاه‌های تقلب نشان داده است. در سال ۱۹۹۷ این دانشگاه مسئولین پنج سایت را به خاطر ارائه تقلب‌های درسی امتحانات ترم در اینترنت تحت تعقیب قرار داد و به علت قرار دادن پروژه در سایت، علیه آنان به مقامات قضایی آمریکا شکایت کرد. پس از مطرح شدن موضوع در دادگاه، قاضی شکایت دانشگاه را بی‌اساس تشخیص داد و رأی صادر نکرد؛ چرا که صاحبان ایستگاه‌های تقلب اینترنت که مایلز ترم پیپر^۵ خوانده می‌شوند، ادعا کردند که از این راه به کسب و کار مشغول هستند و انتظار دارند که مراجعه‌کنندگان از مطالب آنها به عنوان منبع و مرجع استفاده کنند. نیاز به تقلب و کمک از سوی دانشجویان در جهت اتمام و انجام تکالیف درسی، همیشه سوءاستفاده‌کنندگان را تشویق کرده است. قبل از حضور اینترنت، بخش نیازمندی‌های روزنامه‌ها و نشریات مملو از آگهی‌های گوناگون فروش تکالیف

-
1. Cyber essays
  2. School Sucks
  3. House of Cheat
  4. Murdock
  5. Term-Paper Mills

درسی بود. در این آگهی‌ها شرکت‌ها و افراد اظهار آمادگی می‌کردند تا پروژه‌های درسی دانش آموزان و دانشجویان را تهیه نمایند. در سال ۱۹۸۹ دانشگاه یورک با حمایت ۱۵ دانشگاه و مراکز آموزش عالی از پلیس تورنتو خواست که از شرکت ترم پیر^۱ به خاطر فروش و تهیه پروژه‌های دانشگاهی بازجویی کند. در بررسی‌های پلیس، اسامی تعداد بی‌شماری از مشتریان شرکت که در مراکز آموزش عالی سراسر کانادا مشغول تحصیل بودند به دست آمد و در اختیار مسئولین دانشگاه‌ها قرار گرفت. فراگیر شدن پدیده تقلب، برخی از دانشگاه‌ها را برآن داشته است تا به دنبال پیدا کردن راه‌هایی در برخورد با این مسأله باشند. شرکت ایتگری گارد^۲ در ایالت پنسیلوانیا از هر استاد دانشگاه و کالج ماهیانه ۱۵ دلار حق عضویت دریافت می‌کند و در مقابل به آنها اجازه می‌دهد که با مراجعه به سایت آنان، پروژه‌های درسی مشکوک را با بانک اطلاعاتی پروژه‌های ایستگاه مقایسه نمایند. شیوع پدیده تقلب در کشور ما نیز به انجام پژوهش‌هایی به منظور ارائه راهکارهای مناسب در برخورد با این پدیده غیر اخلاقی منجر شده است. نتیجه‌ی بازبایی اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعات داخلی ایران (www.irandoc.ac.ir، www.sid.ir، www.magiran.com) و در بخش مقالات و پایان‌نامه رکورد اطلاعاتی زیر را نشان داد: سیدحسینی داورانی، ۱۳۸۳؛ نخعی، ۱۳۸۳؛ نخعی و نیک‌پور، ۱۳۸۴؛ مرادی، ۱۳۸۰؛ نیک‌پور، ۱۳۸۲؛ سپهری‌نیا، ۱۳۷۶؛ نعیمی، ۱۳۷۲؛ دریس، ۱۳۷۷؛ خامسان، ۱۳۹۰. در ادامه به بررسی نتایج پژوهش‌هایی که در قالب مقالات علمی- پژوهشی ثبت شده‌اند، پرداخته می‌شود. نتایج پژوهش نیک‌پور در خصوص بررسی نگرش دانشجویان نسبت به انواع تقلب در مراحل پایان‌نامه نشان داد که ۵۰ درصد از دانشجویان در تدوین پایان‌نامه تحصیلی شان مرتکب جعل و تحریف شده‌اند؛ از سوی دیگر، بیش از نیمی از افراد گروه نمونه، نگرش منفی به انجام تقلب داشته‌اند. (نیک‌پور، ۱۳۸۲) سیدحسینی داورانی (۱۳۸۳)، به بررسی فراوانی نسبی تقلب در بین دانشجویان پرداخته است. نتایج تحقیق او نشان داد که نرخ شیوع برخی از انواع تقلب نزدیک به ۵۰ درصد است؛ به‌طور مثال، آگاه نکردن استاد، هنگامی که در تصحیح ورقه اشتباه شود (۵۰/۷ درصد). نگاه کردن از روی برگه دیگران یا در معرض دید قرار دادن برگه‌ها (۵۲/۴ درصد) و یا دریافت و ارسال پاسخ سؤالات از طریق ایما و اشاره (۴۹/۴ درصد). مرادی و همکاران (۱۳۸۰) به بررسی علل گرایش به تقلب در بین دانشجویان علوم پزشکی

دانشگاه همدان پرداختند. نتایج نشان داد که دانشجویان، عدم انگیزه برای یادگیری، راحت‌طلبی یادگیرنده، فشرده بودن زمان امتحانات و سخت‌گیری بیش از حد استادها را به عنوان مهم‌ترین علل گرایش به تقلب ذکر کرده‌اند. نتایج پژوهش خامسان و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان داد: میزان تقلب در بین پسران بیشتر از دختران و باور به عمومیت داشتن تقلب، در دختران به‌طور معنی‌داری بیش از پسران بود. رایج‌ترین شیوه انجام تقلب در جلسات امتحان، نگاه کردن و نوشتن روی کاغذ و رایج‌ترین شیوه تقلب در انجام تکالیف درسی، گرفتن تکلیف از همکلاسی و از اینترنت است. در ارتباط با علت تقلب، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عوامل درونی نظیر عدم مسئولیت‌پذیری و نداشتن وقت کافی، بیش از عوامل بیرونی نظیر سخت بودن تکلیف و توقع زیاد داشتن از دانشجو به عنوان علت تقلب توسط دانشجویان مورد تأکید قرار گرفته است. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که بررسی موضوع تقلب در بین دانشجویان از دو جهت دارای اهمیت است: در صورتی که دانشجو در محیط آموزشی به انجام امور خلاف عادت نماید، آینده شغلی وی به احتمال بیشتری آلوده به مسائل غیراخلاقی می‌شود (سیرلز، ۱۹۹۰^۱؛ گابرسون، ۱۹۹۷^۲). اگر قرار باشد که دانشجویان با تقلب، امتحانات خود را پشت سر بگذارند، در نهایت سواد و معلومات آنها از سطح مطلوبی برخوردار نخواهد بود، و این امر می‌تواند ضررهای جبران‌ناپذیری به آینده جامعه وارد کند (روزانسه، ۱۹۹۱^۳)؛ لذا با توجه به اهمیت مطالعه و ارائه راهکارهای لازم در جهت پیشگیری از بروز و شیوع پدیده تقلب، و از سوی دیگر، محدود بودن تحقیقاتی که در ارتباط با موضوع مذکور انجام گرفته است (تا آنجایی که پژوهشگران تحقیق اطلاع دارند)، لازم است که توجه و تحقیقات بیشتری درباره این پدیده ضد ارزشی در بین دانشجویان به عمل آید تا تمهیدات لازم به منظور مقابله با آن به شیوه علمی طراحی شود. این مطالعه با هدف بررسی شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها در بین دانشجویان و ارائه راهکارهای مدیریت و کنترل آن در پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه رازی کرمانشاه در سال تحصیلی ۸۹-۹۰ صورت گرفته است. به منظور دسترسی به اهداف این مطالعه سؤالات زیر مطرح می‌گردد:

۱- آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و ویژگی‌های فردی پاسخگویان (سن، جنس، رشته تحصیلی و نوع دوره تحصیلی) رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

- ۲- آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و مقطع تحصیلی پاسخگویان، رابطه معنی‌داری وجود دارد؟
- ۳- آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و معدل پاسخگویان رابطه معنی‌داری وجود دارد؟
- ۴- شیوه‌های رایج تقلب در آزمون‌ها، بر حسب اولویت رایج بودن در بین دانشجویان، کدامند؟

روش‌شناسی تحقیق

در این مطالعه پیمایشی که در سال تحصیلی ۸۹-۹۰ روی ۲۹۸ دانشجوی کشاورزی در دو مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) و در گرایش‌های مختلف (ترویج و آموزش کشاورزی، زراعت و اصلاح نباتات، گیاه‌پزشکی، مکانیک ماشین‌های کشاورزی و...) انجام گرفت، انتخاب نمونه‌ها به روش انتساب متناسب صورت گرفت و پرسشنامه‌های مشتمل بر ۱۵ عبارت که نمایانگر انواع متداول تقلب در جلسات امتحان بود، از سوی دانشجویان تکمیل گردید. عبارات مذکور از منابع معتبر (جانسون، ۲۰۰۲؛ سیزک^۱، ۱۹۹۹؛ رنی^۲، ۲۰۰۴) و همچنین جلسات بحث گروهی با دانشجویان، اعضای هیأت علمی و ناظران جلسات امتحان تهیه و به استناد منابع معتبر، تجارب دانشجویان، اعضای هیأت علمی و ناظران جلسات امتحان، از نظر روایی محتوایی در حد مطلوب تشخیص داده شد. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ در حد مطلوب برآورد شد ($\alpha = 0.78$). در تنظیم پرسشنامه، با توجه به این‌که سؤالات تا حدی حساسیت‌برانگیز بودند، سعی شد که از روش‌های علمی به منظور کاهش حساسیت نمونه مورد بررسی استفاده شود (سودمن^۳، ۱۹۹۷)؛ به این طریق که ابتدا پس از اطمینان خاطر دادن به واحدهای مورد پژوهش از بدون نام بودن پرسشنامه‌ها، در عبارات توجیهی ابتدای پرسشنامه چنین القاء شد که پدیده تقلب در آزمون‌ها از شیوع بالایی در سراسر دنیا برخوردار است؛ به علاوه سعی شد که در تخمین شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها از نظر افراد آگاه استفاده شود؛ به طوری که گزینه "اطلاعی ندارم" نیز در پرسشنامه لحاظ شد؛ به این ترتیب که از آنان خواسته شد تا تخمینی از متداول بودن نسبی انواع تقلب در آزمون‌ها در بین

1. Cizek
2. Rennie
3. Sudman

دانشجویان و نه خود آنها بیان دارند و نظرات خود را در قالب مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت از "کاملاً مردود است" (نمره ۱) تا "کاملاً مورد تأیید است" (نمره ۵) اعلام نمایند. البته یک سؤال کلی در مورد خود افراد با این عنوان که "آیا در طول دوران تحصیل خود مرتکب تقلب در آزمون شده‌اید؟" نیز از آنها پرسیده شد که جواب آن در حد بلی یا خیر بود.

نتایج و یافته‌ها

- براساس اطلاعات به دست آمده مندرج در جدول (۱) در خصوص سن نمونه آماری مورد مطالعه، حداقل سن ۱۸ سال، حداکثر سن ۳۵ سال و میانگین سن ۲۲ سال بوده است که ۱۰۳ نفر (۳۴/۶٪) کمتر از ۲۰ سال، ۱۵۸ نفر (۵۳٪) بین ۲۰-۲۴ سال، ۳۴ نفر (۱۱/۴٪) بیشتر از ۲۴ سال داشتند و ۳ نفر (۱٪) نیز به این سؤال پاسخ نداده بودند.

- یافته‌های جدول (۱) همچنین نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی نمونه آماری مورد مطالعه از نظر جنسیت، مربوط به دانشجویان دختر (۱۹۴ نفر) است؛ یعنی حدود ۶۵/۳ درصد از کل پاسخگویان.

- مشاهده اطلاعات به دست آمده مندرج در جدول (۱) بیانگر آن است که در هرم توزیع سطح تحصیلات، لایه مربوط به مقطع کارشناسی (۲۴۶ نفر) بیشترین لایه قابل مشاهده است؛ یعنی حدود ۸۲/۶ درصد از کل پاسخگویان را دانشجویان مقطع کارشناسی به خود اختصاص داده‌اند.

- از نظر پرسش در ارتباط با ارتکاب تقلب در دوران تحصیل نیز اکثریت دانشجویان (۱۵۶ نفر یا ۵۲/۳ درصد)، فارغ از مقطع تحصیلی که در آن قرار داشتند، اقرار کرده بودند که حداقل یک بار در دوران تحصیل خود مرتکب انجام عمل تقلب شده‌اند (جدول ۱).

جدول (۱) توزیع فراوانی دانشجویان مورد مطالعه براساس ویژگی‌های فردی

متغیر	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی	آماره
گروه‌های سنی	کمتر از ۲۰ سال	۱۰۳	۳۴/۶	۳۴/۹	۳۴/۹	کمینه: ۱۸
	بین ۲۰ تا ۲۴ سال	۱۵۸	۵۳	۵۳/۶	۸۸/۵	بیشینه: ۳۵
	بزرگتر از ۲۴ سال	۳۴	۱۱/۴	۱۱/۵	۱۰۰	میانگین: ۲۲
جنسیت	دانشجویان دختر	۱۹۴	۶۵/۱	۶۵/۳	۶۵/۳	نما: دانشجویان
	دانشجویان پسر	۱۰۳	۳۴/۶	۳۴/۷	۱۰۰	دختر

متغیر	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی	آماره
مقطع تحصیلی	کارشناسی	۲۴۶	۸۲/۶	۸۲/۶	۸۲/۶	نما: کارشناسی
	کارشناسی ارشد	۴۸	۱۶/۱	۱۶/۱	۹۸/۷	
	دکتری	۴	۱/۳	۱/۳	۱۰۰	
ارتکاب عمل تقلب	بله	۱۵۶	۵۲/۳	۵۲/۳	۵۲/۳	نما: بله
	خیر	۱۴۲	۴۷/۷	۴۷/۷	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

سؤال ۱: آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و ویژگی‌های فردی پاسخگویان رابطه معنی‌داری وجود دارد؟
 نتایج آزمون همبستگی بین تعداد دفعات تقلب با ویژگی‌های فردی دانشجویان مورد مطالعه در جدول (۲) آمده است.

- نتایج آزمون گویای این است که بین تعداد دفعات تقلب دانشجویان با سن، جنس، رشته تحصیلی و دوره تحصیلی، رابطه معنی‌داری وجود ندارد؛ به عبارت دیگر، ارتکاب عمل تقلب بستگی به سن و سال، جنسیت، رشته تحصیلی و دوره تحصیلی ندارد، و این عمل غیر اخلاقی در هر رده سنی، در هر رشته تحصیلی و نیز در بین دانشجویان روزانه و شبانه اتفاق می‌افتد و از لحاظ این ویژگی‌ها نمی‌توان افراد متقلب را به رده سنی، دوره تحصیلی و یا رشته تحصیلی خاص نسبت داد (جدول شماره ۲).

سؤال ۲: آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و مقطع تحصیلی پاسخگویان، رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

- نتایج آزمون همچنین نشان داد که بین تعداد دفعات ارتکاب تقلب دانشجویان با مقطع تحصیلی آنان رابطه منفی و معنی‌داری با اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. این نتیجه بیانگر آن است که با بالا رفتن مقطع تحصیلی، احتمال ارتکاب تقلب کاهش پیدا می‌کند؛ به عبارت دیگر، دانشجویان مقطع تحصیلات تکمیلی کمتر از دانشجویان مقطع کارشناسی مرتکب انجام عمل تقلب می‌شوند (جدول شماره ۲).

سؤال ۳: آیا بین تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها و معدل پاسخگویان، رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

نتایج آزمون همبستگی، نشان دهنده رابطه منفی و معنی‌دار بین تعداد دفعات ارتکاب تقلب دانشجویان با معدل مقطع تحصیلی آنان با اطمینان ۹۵ درصد است. این

نتیجه نشان می‌دهد که با بالا رفتن سطح معدل، احتمال ارتکاب تقلب کاهش پیدا می‌کند؛ به بیان دیگر، دانشجویان ضعیف‌تر، بیشتر مرتکب انجام عمل تقلب می‌شوند و دانشجویان قوی‌تر، بیشتر متکی به دانش و اطلاعات خود هستند (جدول شماره ۲).

جدول (۲) همبستگی میان تعداد دفعات تقلب در آزمون‌ها با ویژگی‌های فردی دانشجویان مورد مطالعه

sig	r	نوع همبستگی	ویژگی‌های فردی دانشجویان مورد مطالعه
۰/۱۸۶	-۰/۰۷۸	پیرسون	سن
***۰/۰۰۰	-۰/۲۲۷	رتبه‌ای اسپرمن	مقطع تحصیلی
*۰/۰۲۲	-۰/۱۰۷	پیرسون	معدل مقطع تحصیلی
۰/۱۲۵	-۰/۰۹۰	۷ کرامر	جنس
۰/۲۸۱	۰/۰۶۲	فی لاند	رشته تحصیلی
۰/۱۶۱	۰/۰۸۲	۷ کرامر	دوره تحصیلی (شبانه یا روزانه)

*** و * به ترتیب معنی‌داری در سطح ۱ و ۵ درصد خطا

منبع: یافته‌های پژوهش

- به منظور تعیین میزان متداول بودن تقلب در بین دانشجویان، پس از جمع جبری گویه‌های مربوط به شیوه‌های رایج تقلب، از معیار (ISDM) براساس فاصله انحراف معیار از میانگین استفاده شد (جدول شماره ۳).

در سطح کم $D < M - 1/2SD$

در سطح متوسط $M - 1/2SD \leq D \leq M + 1/2SD$

در سطح زیاد $D > M + 1/2SD$

نتایج این بخش از تحقیق نشان داد که ۱۲/۱ درصد از دانشجویان مورد مطالعه شیوع تقلب در امتحانات را در سطح کم، ۶۸/۸ در صد شیوع تقلب در امتحانات را در حد متوسط و ۷/۷ در صد شیوع تقلب در امتحانات را در حد بالایی برآورد کردند (جدول شماره ۳).

جدول (۳) توزیع فراوانی میزان متداول بودن تقلب در آزمون‌ها در بین دانشجویان

درصد	فراوانی	میزان متداول بودن تقلب در بین دانشجویان
۱۲/۱	۳۶	کم
۶۸/۸	۲۰۵	متوسط
۷/۷	۲۳	زیاد
۱۰۰	۲۹۸	جمع

منبع: یافته‌های پژوهش

سؤال ۴: شیوه‌های رایج تقلب در آزمون‌ها در بین دانشجویان بر حسب اولویت رایج بودن کدامند؟

به منظور تخمین فراوانی نسبی (درصد) هر یک از شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها و اولویت‌بندی آنها، نظرات دانشجویان را به تفکیک در ارتباط با تک تک شیوه‌ها بر حسب درصد بیان کرده و سپس با استفاده از محاسبه میانگین رتبه‌ای و انحراف معیار نظرات پاسخگویان در خصوص هر مورد، اقدام به محاسبه و اولویت‌بندی روش‌ها با استفاده از آماره ضریب تغییرات شد. جدول شماره ۴ نتایج اولویت‌بندی مذکور را نشان می‌دهد.

جدول (۴) تخمین فراوانی نسبی (درصد) شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها و اولویت‌بندی آنها

رتبه	آماره سنجش			میزان متداول بودن (درصد)				شیوه تقلب	
	CV	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای از ۵	کاملاً رایج	تا حدی رایج	نه رایج و نه منسوخ	تا حدی منسوخ		کاملاً منسوخ
۸	۰/۴۸	۱/۳۵	۲/۸	۹/۴	۲۸/۲	۲۰/۱	۱۵/۱	۲۵/۵	نوشتن روی کف دست و ساعد
۳	۰/۳۶	۱/۲۸	۳/۴۸	۲۲/۸	۳۷/۲	۱۵/۱	۱۲/۸	۱۱/۱	نوشتن روی اشیاء (کاغذ، صندلی، دیوار و...)
۱	۰/۳۱	۱/۲۴	۳/۹۶	۴۴/۳	۲۹/۲	۱۱/۷	۶	۸/۱	مشاهده برگه امتحانی دیگر دانشجویان
۴	۰/۳۶	۱/۲۸	۳/۴۷	۲۳/۲	۳۵/۹	۱۴/۸	۱۴/۸	۱۰/۴	استفاده از روش گفتاری (بیان شفاهی)
۵	۰/۴۴	۱/۳۵	۳/۰۳	۱۷/۱	۲۴/۲	۲۱/۱	۱۹/۱	۱۷/۸	انتقال یادداشت (پرتاب برگه یا دست به دست کردن)
۹	۰/۴۹	۱/۳۷	۲/۷۶	۱۳/۴	۱۹/۸	۲۰/۵	۲۰/۵	۲۴/۵	تعویض برگه امتحانی
۱۱	۰/۴۹	۱/۳۵	۲/۷۳	۱۰/۷	۲۳/۲	۱۸/۸	۲۰/۱	۲۵/۵	گذاشتن جزوه مربوطه در محل قابل دسترس
۲	۰/۳۴	۱/۲۲	۳/۴۹	۲۰/۱	۴۱/۳	۱۴/۴	۱۴/۴	۹/۱	استفاده از روش ایما و اشاره
۱۳	۰/۵۸	۱/۵۲	۲/۶۰	۱۸/۸	۱۰/۱	۱۸/۵	۱۵/۱	۳۵/۶	دسترسی قبلی به سؤالات امتحانی بدون اطلاع استاد
۱۴	۰/۵۹	۱/۳۷	۲/۳۲	۱۰/۱	۱۱/۱	۱۸/۱	۱۸/۵	۳۹/۳	تبانی با ناظران جلسه امتحانی یا افرادی که به سؤالات دسترسی دارند

رتبه	آمارهٔ سنجش			میزان متداول بودن (درصد)					شیوه تقلب
	CV	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای از ۵	کاملاً رایج	تا حدی رایج	نه رایج و نه منسوخ	تا حدی منسوخ	کاملاً منسوخ	
۶	۰/۴۷	۱/۴۷	۳/۰۹	۲۲/۵	۲۲/۵	۱۸/۱	۱۳/۴	۲۲/۵	تقاضای نمره از اساتید به دلایل دروغین (مشکلات فردی، خانوادگی، مشروط شدن و...)
۱۵	۰/۶	۱/۲۷	۲/۱	۶/۷	۹/۱	۱۸/۵	۱۸/۸	۴۶	فرستادن فرد دیگری به جای خود در جلسهٔ امتحان
۷	۰/۴۷	۱/۳۷	۲/۸۷	۱۵/۸	۱۷/۸	۲۵/۵	۱۶/۸	۲۲/۵	در جریان قرار ندادن استاد به هنگام گرفتن نمرهٔ اشتباه
۱۲	۰/۵۲	۱/۲۰	۲/۲۷	۶	۶/۴	۳۲/۹	۱۵/۸	۳۶/۹	استفاده از عینک فتوکرومیک
۱۰	۰/۴۹	۱/۳۶	۲/۷۴	۱۲/۴	۱۸/۵	۲۵/۸	۱۵/۸	۲۶/۵	استفاده از تکنولوژی‌های نوین (تلفن همراه، mp3 و...)

نتایج جدول ۴، گویای آن است که در بین شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها، مشاهدهٔ برگه امتحانی دیگر دانشجویان، استفاده از روش ایما و اشاره و نوشتن روی اشیاء (کاغذ، صندلی، دیوار و...) دارای بالاترین اولویت بوده و بیشترین شیوع و فراوانی را در بین روش‌های مختلف تقلب دارد؛ به عبارت دیگر، این سه مورد، متداول‌ترین شیوه‌های تقلب در بین دانشجویان است؛ از طرفی روش‌هایی مانند: فرستادن فرد دیگری به جای خود در جلسهٔ امتحان، تبابی با ناظران جلسهٔ امتحانی یا افرادی که به سؤالات دسترسی دارند و دسترسی قبلی به سؤالات امتحانی بدون اطلاع استاد نیز از منسوخ‌ترین شیوه‌های تقلب اعلام شده‌اند که در مقایسه با سایر شیوه‌های متداول تقلب در آزمون‌ها، شیوع و عمومیت پایین‌تری دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه و تحقیق در ارتباط با موضوع تقلب از دو جهت حائز اهمیت است: نخست آنکه درک این‌که دانشجویان چگونه و با استفاده از چه روش‌هایی تقلب می‌کنند، به مدیریت و کنترل و پیشگیری از بروز آن کمک می‌کند؛ از سوی دیگر، آمار و ارقام بیانگر آن است که این پدیدهٔ غیر اخلاقی در تمام دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی

رو به افزایش است (اسپیلر، ۱۹۹۵)^۱ و به همین دلیل در سال‌های اخیر بر تحقیق پیرامون آن تأکید بیشتری شده است (مورداک، ۲۰۰۱). در این مطالعه سعی شد که به منظور جلوگیری از ایجاد حساسیت در دانشجویان و پرهیز از سوگیری ناشی از پذیرش اجتماعی آن، به جای آن که به طور مستقیم در مورد ارتکاب تقلب در مورد خودشان پرسیده شود، از شیوع آن در بین همکلاسی‌های آنان سؤال شود؛ زیرا حتی در صورت بی‌نام بودن پرسشنامه‌ها، تعداد قابل توجهی از دانشجویان ممکن بود که ارتکاب به تقلب را علی‌رغم انجام آن، انکار نمایند (تورپ، ۱۹۹۹). نتایج تحقیق نشان داد که کمترین فراوانی نسبی (درصد) شیوه‌های متداول تقلب، مربوط به مواردی چون فرستادن فرد دیگری به جای خود در جلسه امتحان، تباری با ناظران جلسه امتحانی و افرادی که به سؤالات دسترسی دارند و نیز دسترسی قبلی به سؤالات امتحانی بدون اطلاع استاد است؛ چرا که این موارد، عمدتاً روش‌های نامتداول، انفرادی و در عین حال خلاف‌های سنگین تری محسوب می‌شوند. در مطالعه‌های که در زلاند نو به عمل آمد نیز کمترین نوع تقلب، حضور فیزیکی یک نفر دیگر در جلسه امتحان بود (کوردال، ۲۰۰۲)^۲؛ این در حالی است که نتایج نشان داد شایع‌ترین شیوه‌های تقلب در جلسه امتحان به ترتیب شامل: مشاهده برگه امتحانی دیگر دانشجویان، استفاده از روش ایما و اشاره و نوشتن روی اشیاء (کاغذ، صندلی، دیوار و...) است (جدول شماره ۴). با توجه به اینکه این نوع روش‌های تقلب از فراوانی نسبی و درصد شیوع بالاتری در بین دانشجویان برخوردار است، مدیریت لازم از قبیل شماره‌گذاری نمودن صندلی‌های جلسه امتحان، فاصله دار نمودن محل‌های نشستن، به هم زدن ترتیب سؤالات، شماره‌گذاری نکردن سؤالات امتحان، به هم زدن ترتیب سؤالات امتحان یا گزینه‌های یک سؤال، کوچک کردن فونت تایپ سؤالات و برخورد جدی با متخلفان و پرهیز از هر گونه مسامحه (کوردال، ۲۰۰۰) در کنترل و پیشگیری از وقوع مواردی از این قبیل بسیار مفید است؛ چرا که در صورت عدم برخورد، احتمال وقوع تقلب و شیوع آن بیشتر خواهد شد (الزوبیر^۳، ۲۰۰۳). استفاده از روش گفتاری (بیان شفاهی) نیز در اولویت چهارم فراوانی نسبی و شیوع قرار دارد و از موارد هشدار دهنده و قابل تأمل است. (یافته‌های جدول ۴). در مطالعه‌هایی که در انگلستان روی دانشجویان پزشکی به عمل آمد، ۳۲ درصد دانشجویان به رساندن یا دریافت نمودن شفاهی مطالب در جلسه امتحان اذعان نمودند (رنی، ۲۰۰۴). در

1. Spiller
2. Coverdale
1. Elzubeir

مطالعه‌هایی که در ۳۱ دانشکده پزشکی در آمریکا به عمل آمد، ۳۹ درصد دانشجویان به این شیوه تقلب در بین همکلاسی‌های خود اذعان داشتند (بالدوین، ۱۹۹۶). در این ارتباط مدیریت درست برگزاری امتحانات با حضور اعضای هیأت علمی به عنوان ناظران جلسات امتحان، حضور استاد مربوط به درس در جلسه امتحان، توجیه کارشناسان و دیگر ناظران جلسه امتحان مبنی بر اهمیت برگزاری سالم جلسات امتحان، متمرکز بودن حواس آنها در کنترل دانشجویان و عدم صحبت و گفت‌وگوهای آنها با هم در زمان برگزاری امتحان، که موقعیت مناسب را برای برقراری ارتباط شفاهی دانشجویان با هم فراهم می‌سازد، از جمله راهکارهای عملی و سازنده در برخورد با این شیوه تقلب است.

پیشنهادها

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت پدیده تقلب، بنا به اظهار نظر اهل فن، پدیده‌ای است که ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ جامعه از یک سو و مدیریت و سیاست‌گذاری‌های مسئولین دانشگاه‌ها از سوی دیگر دارد. مدیریت و برخورد جدی متولیان آموزشی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به این موضوع منجر می‌شود که علاوه بر ارتقای سطح معلومات دانشجویان و جلوگیری از اشاعه این مسأله غیر اخلاقی و تبدیل آن به یک هنجار پذیرفته شده در بین آنها، از تضییع حق دانشجویانی که با مطالعه و تلاش مستمر خود نمره کسب می‌نمایند نیز جلوگیری شود. در این خصوص، راهکارهای سیاستی و مدیریتی ذیل، ارزشمند و قابل پیشنهاد است:

در سطح کلان، مسئولین نظام آموزش عالی کشاورزی می‌توانند از طریق معاونت تجهیز نیروی انسانی با ارائه دوره‌های ضمن خدمت، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها را نسبت به شیوه‌های تقلب در آزمون‌ها و چگونگی مدیریت و کنترل آنها آگاه کنند. در سطح خرد نیز مسئولین و معاونت‌های آموزشی دانشگاه‌ها می‌توانند به منظور جلوگیری از پدیده تقلب در آزمون‌ها، بر حضور فعال اساتید در جلسات آزمون‌ها تأکید ورزند و از برگزاری آزمون از سوی نمایندگان اساتید، مثل کارشناسان آموزشی یا دانشجویان مقاطع بالاتر تحصیلی، جلوگیری به عمل آورند. استاندارد نبودن سؤالات امتحانی، حفظ کردنی و فرآر بودن مطالب نیز از علت‌های روی آوردن دانشجویان به تقلب است. مطالب غیر متناسب با رشته تحصیلی وجود دارد که باعث می‌شود دانشجویان مطالب اضافی را یاد بگیرند، اما آنچه را که باید با آن آشنا شوند یاد نمی‌گیرند. در این رابطه پیشنهاد می‌شود که سیاست‌های کلان نظام آموزش عالی

به طور اعم، و نظام آموزش عالی کشاورزی به طور اخص، مبتنی بر جذاب و کاربردی کردن سر فصل دروس باشد و نحوه برگزاری آزمون‌ها نیز مبتنی بر شاخص‌های سنجش میزان مهارت دانشجویان باشد و نه محفوظات آنها. برخی از دانشجویان معتقدند که اگر مطالعه می‌کردند نمره خوبی می‌گرفتند، و برای اینکه حق آنها ضایع نشود و متهم به داشتن هوش پایین نشوند تقلب کردن را ترجیح می‌دهند؛ بنابراین، اگر نمره، معیار سنجش یادگیری دانشجویان نباشد تقلب کمتر می‌شود و دانشجویان با استفاده از اطلاعات خود به سؤالات جواب می‌دهند. مدیریت ضعیف اساتید در چگونگی طرح سؤالات نیز یکی از علت‌های اصلی تقلب است. شکل برگزاری امتحانات به صورت چهار گزینه‌ای نیز یکی از اشکالات موجود است. با توجه به تعداد زیاد دانشجویان، گستردگی حجم امتحانات و مشکل تصحیح برگه‌های امتحانی از سوی اساتید، امتحانات به صورت چهارگزینه‌ای برگزار می‌شود و در نوع سؤالات چهارگزینه‌ای، اساتید کم‌کم در سال‌های متمادی به سمت تکرار سؤال‌ها در اشکال مختلف می‌روند؛ به طوری که موضوعات مورد سؤال کاملاً مشخص می‌شود. در این خصوص پیشنهاد می‌شود که اساتید، مدیریت و برنامه ریزی درستی در طرح سؤالات از نظر تنوع در نحوه طرح سؤال و استفاده از روش‌های مختلف طرح سؤال و توزیع متناسب سؤالات در مباحث تدریس شده داشته باشند.

منابع

- خامسان، احمد و امیری، محمدصغر (۱۳۹۰). بررسی تقلب تحصیلی در میان دانشجویان دختر و پسر. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. ۶ (۱): ۵۳ - ۶۱.
- دریس، عصمت (۱۳۷۷). بررسی تأثیر تهدید تنبیه خفیف و شدید بر نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن در دانش‌آموزان دختر سال سوم راهنمایی شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- سپهری نیا، امیر (۱۳۷۶). تأثیر عزت نفس بر نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن در دانش‌آموزان دختر و پسر سال سوم راهنمایی شهرستان شوش. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- سیدحسینی داورانی، سیدوحید (۱۳۸۳). نگرش دانشجویان پزشکی سال اول تا ششم نسبت به انواع خلاف دانشگاهی تقلب و سنجش فراوانی آن به روش غیر مستقیم. پایان‌نامه دکتری پزشکی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مرادی، ولی‌اله و سعیدی جم، مسعود (۱۳۸۰). بررسی علل گرایش دانشجویان به تقلب در امتحانات دانشجویان، طب و تزکیه، ۴۰: ۱۶-۱۹.
- نخعی، نوذر و سیدحسینی، سیدوحید (۱۳۸۳). بررسی نظرات دانشجویان پزشکی در مورد تقلب امتحانی و فراوانی نسبی آن. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی. ۲ (۱): ۵۷-۶۴.
- نخعی، نوذر و نیک‌پور، هادی (۱۳۸۴). بررسی نظرات دانشجویان پزشکی در مورد فریب‌کاری پژوهشی در تدوین پایان‌نامه و فراوانی نسبی آن. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی. ۱ (۲): ۱۰-۱۷.
- نعامی، عبدالزهرا (۱۳۷۲). بررسی تأثیر تهدید تنبیه خفیف و شدید بر نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن در دانش‌آموزان پسر سال سوم راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- نیک‌پور، هادی (۱۳۸۲). تعیین نگرش دانشجویان سال آخر پزشکی نسبت به انواع تقلب در مراحل تدوین پایان‌نامه و سنجش فراوانی آن به روش غیرمستقیم. پایان‌نامه دکتری پزشکی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

- Baldwin, D. C. Jr; Daugherty, S. R.; Rowley, B. D. & Schwarz, M. D. (1996). Cheating in medical school: a survey of second-year students at 31 schools. *Acad Med*; 71 (3): 267-73.
- Cizek, G. J. (1999). *Cheating on tests: How to do it, detect it and prevent it*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 39-42.

- Coverdale, J. & Henning, M. (2000). An analysis of cheating behaviors during training by medical students. *Med Teach*; 22 (6): 582-584.
- Elzubeir, M. A. & Rizk, D. E. (2003). Exploring perceptions and attitudes of senior medical students and interns to academic integrity. *Med Educ*; 37 (7): 589-596.
- Gaberson, K. B. (1997). Academic dishonesty among nursing student. *Nurs Forum*; 32 (3):14-20.
- Gregory, J. Cizek (2004). *Cheating in Academics*. Encyclopedia of Applied Psychology, Vol. 1.
- Haines, V.; Diekhoff, G. & La, Beff E. (1996). College cheating immaturity, lack of commitment, and the neutralizing attitude. *Res High Edu*, 25 (4): 342-354.
- Jensen, L. A.; Felman, S.S. & Cauffman, E. (2002). It's wrong, but everybody does it: academic dishonesty among high school and college student. *Contemp Educ Psychol*, 27:209-228.
- Maramuk, S. & Maline, M. (1993). *Academic dishonesty among college student Issues in education*: Washington, DC: Department of Education, Office of Educational Research an Improvement.
- Murdock, T. B.; Hale, N. M. & Weber, M. J. (2001). Predictors of cheating among early adolescents: academic and social motivations. *Contemp Educ Psychol*; 26 (1): 96-115.
- Rennie, S. C. & Rudland, J. R. (2004). Differences in medical students' attitudes to academic misconduct and reported behavior across the years- a questionnaire study. *J Med Ethics*, 29 (2): 97-102.
- Rozance, C. P. (1991). Cheating in medical schools: implications for students and patients. *JAMA*; 266 (17): 2453-2456.
- Sierles, F.; Hendrick, I. & Circle, S. (1990). Cheating in medical School. *J Med Educ*; 55:124-125.
- Spiller, S. & Crown, D. F. (1995). Changes over time in academic dishonesty at the collegiate level. *Psychol Rep*; 76 (3 pt 1): 763-768.
- Sudman, S. & Bradburn, N. N. (1997). *Asking questions. San Francisco: a partical guide questionnaire design*: Jossey- Bass Inc: 71-83.
- Thorpe, M. F. & Reed, B. D. (1999). Pittenger DJ. Cheating the researcher: a study of the relation between personality measures and self-reported cheating. *College Student Journal*.